

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

KOMPAGNIHuset

— Danmarks eneste gildehus fra middelalderen

Næstved byråd ville i 1924 rive "den gamle, grimme og beskidte lade" ned for at skaffe adgangsvej til den havn, der blev indviet den 21. maj 1938.

K O M P A G N I H U S E T

=====

Huset vil sikkert vedblive at være
en gammel, grim og biskidt lade!

Hed det i et byrådsreferat fra 1924,
hvor Næstved byråd sloges for at få
fjernet landets ældste gildehus fra
middelalderen.

Hvorfor: Næstved skulle have sin
havn, og trafikken på Slagkildevej
ville efter byrådets opfattelse
blive så voldsom, at Kompagnistræde
skulle inddrages som forbindelsesvej.

Og så lå Kompagnihuset i vejen

FORORD

Da jeg læste Karen Haugsted Urth's værk om saltskaderne i Kompagnihuset, var der en meget stor part af indholdet, jeg ikke begreb. Det var for teknisk og videnskabeligt.

Det var også mere Karen Haugsted Urth's konklusion om, hvordan huset kunne restaureres, der havde min interesse, men derudover var det en enkelt bemærkning, der fik mig til at forske.

Det var bemærkningen om, at der forud for Foreningen til Gamle Bygningers Bevaring's overtagelse i 1924 af Kompagnihuset var gået en hård strid med Næstved byråd, som ønskede at jævne murene med jorden, da bygningen lå i vejen for en påtænkt vejudvidelse.

Baggrunden herfor var planerne om den havn, som først blev indviet den 21. maj 1938.

Det kunne blive et interessant afsnit i den publikation om Kompagnihusets historie, som tænkes udgivet i 1993, når Næstved Nostalgiske Selskab markerer husets 500 års jubilæum.

Som baggrund for artiklen har jeg gennemgået Næstved Tidende i den periode, hvor byrådsdebatten stod på. Der har ikke været tid til også at gennemlæse de tre øvrige aviser, som dengang udkom i Næstved.

Når denne bid af publikationen offentliggøres nu, har det selvsagt sammenhæng med havnens jubilæum.

Jeg kan ikke lade være med at tænke på, hvor forfærdeligt det ville have været, om det dengang var lykkedes byrådet at få nedrevet "den gamle, grimme og beskidte lade".

Næstved i maj 1988

Knud Rasch

I maj 1982 foretog Karen Haugsted Urth en undersøgelse af saltskaderne i Kompagnihuset. Undersøgelsen resulterede i en større afhandling, afleveret som afgangsopgave til uddannelsen som konserveringstekniker fra Konservatorskolens Kulturhistoriske Linie.

Karen Haugsted Urth noterer, at Kompagnihuset i 1924 blev erhvervet af "Foreningen til Gamle Bygningers Bevaring", og så fortsætter hun: -Men forud var gået en hård strid med Næstved byråd, som ønskede at jævne murene med jorden, da bygningen var i et vist forfald og iøvrigt lå i vejen for en påtænkt vejudvidelse.

Det er kun de færreste, der husker denne byrådsdebat, selvom den strakte sig over et par år. Gennem byens fire dagblade - her Næstved Tidende - kan man følge slagets gang, og det er ikke kedelig læsning.

Man støder på sagen første gang i Næstved Tidende den 22. juli 1924 - på det tidspunkt, hvor man endnu troede, der var tale om "Møntergården". Der forelå til byrådsmødet et forslag fra Statens særlige Boligsyn om, at staten erhvervede "Møntergården" i Kompagnistræde. I den anledning ønskede Undervisningsministeriet en udtalelse fra byrådet. Det hed i en skrivelse, at ejendommen formentlig, når den er istandsat, kan afgive plads for en eller to forsamlingsale. Det fremgår desværre ikke af referatet, til hvilket formål de to sale skulle indrettes.

Nina Bang i Næstved

Formanden, som det udtrykkes i referaterne, og som var borgmester A.M.Kristensen, sagde ved forelæggelsen, at sagen antagelig var rejst på den måde, at undervisningsministeren (Nina Bang) forleden var i Næstved.

Næstved Tidende beretter ikke om dette besøg, selv om det nok ikke var daglig kost, at Næstved blev gæstet af ministre. Men Nina Bang havde i hvert fald en snak med borgmesteren.

-Jeg meddelte, sagde A.M.Kristensen i byrådets møde, at byrådet vist nærmest var stemt for at rive bygningen ned for at få plads til at udvide gaden.

Det var netop i 1924, den daværende stads- og havneingeniør Rasmus Frandsen forelagde den dristige plan om en havn i Næstved.

Byrådet ønskede at udvide Kompagnistræde, fordi opfattelsen var den, at Slagkildevej ville blive stærkt belastet, når havnen var en realitet.

Der faldt enkelte bemærkninger i mødet. Således sagde bageribestyrer H. Andersen: -Jeg kan ikke tænke mig, at boligtilsynet vil våge alt for meget over denne bygning. Skal der gøres noget ved den, burde det være sket for længe siden. Nu vil det sikkert blive meget dyrt. Jeg tror, det vil dreje sig om så store summer, at vist hverken stat eller kommune kan have dermed at gøre. Hvis ejerne indgav et andragende om nedrivning, vil jeg foreslå, byrådet anbefalede det.

Konsul Wilh. Smith var enig og bemærkede: -Lad os holde os til de opgaver, hvis løsning vil være både til pyrd og til gavn. Bygningen i Kompagnistræde ligger meget generende for færdselen og en eventuel udvidelse af gaden.

Viceinspektør Herman Nielsen havde dette bud på en løsning: -Skal bygningen bevares, må den rives ned og genopføres længere borte fra gaden.

Skrøbeligt hus

Sagen blev herefter oversendt til udvalget for offentlige bygninger, idet det også kunne komme på tale, at kommunen købte bygningen, som ejedes af arvingerne efter enkefru Nandrup.

Næstved Tidende benyttede lejligheden til at spørge bageribestyrer H. Andersen, hvad hans private mening var om sagen.

-Den, at bygningen bør fjernes. Som den ligger nu, ødelægger den gadelinien. Får vi den revet ned, kan bakken afgraves og gaden reguleres, så Kompagnistræde bliver en ordentlig gade, hvilket vil blive nødvendigt, når den skal tage den trafik, der vil komme til havnen, når vejen bagom gasværket bliver færdig. Huset er meget skrøbeligt, ja, flere steder rent ud faldefærdigt. Min mening er derfor afgjort den, at huset bør fjernes.

I mellemtiden havde udvalget for offentlige bygninger foretaget forskellige undersøgelser, og i byrådets næste møde frarådede udvalget staten at købe "Møntergården", da den var meget forfalden. En istandsættelse ville blive meget kostbar, mindst 50.000 kr. Skal bygningen bevares, må istandsættelse ske snarest, da man ellers risikerer, at murværket i facaden og gavlen styrter sammen, hed det.

Uden videre forhandling vedtog byrådet derefter at sælge bygningen til nedrivning, hvad det næppe havde adkomst til, da den som nævnt tilhørte arvingerne efter enkefru Nandrup.

Næstved Tidende kunne da også efter byrådets septembermøde meddele, at arvingerne havde solgt til de to institutioner, der arbejdede hånd i hånd: Statens særlige Bygningssyn og "Foreningen til gamle Bygningers Bevaring". Sidstnævnte havde haft en ud-sending i Næstved, og vedkommende fandt, at bygningen var absolut bevaringsværdig, og at den servitut, der hvilede på den som fredlyst bygning, ikke burde ophæves. Desuden havde foreningens repræsentant den opfattelse, at bygningen meget let lod sig istansætte. Samme resultat var dr. phil. Vilh. Lorenzen kommet til. Han havde netop været i Næstved og set på bygningen.

En uhyggelig tanke

De to institutioner meddelte, at restaureringen ville blive igangsat, så snart det nødvendige pengebeløb var tilvejeskaffet. Arkitekt blev Tidemand-Dal, som overfor Næstved Tidende fremsatte sit syn på ejendommen: -Den bør absolut bevares, og den gamle sal vil være let at få frem igen. Det gælder også de gamle nicher hvor der i hvert fald har været siddeplads til to mand.

Men arkitekten havde også, hvad vi i dag ville kalde for en uhyggelig tanke. Han nævnte i interviewet, at den gamle bindingsværksbygning (Fæhuset) kunne fjernes, så nordgavlen blev fri -Man vil da, sagde han, kunne spadserere rundt om bygningen, hvorved den vil genere mindre, når gaden bliver reguleret, som byrådet har tænkt sig.

Med beslutningen om at sælge til de to nævnte organisationer skulle man forvente, at så var den sag afsluttet, men byrådet var langt fra tilfreds med afgørelsen, da det officielt fik underretning om salget.

Beskidt lade

I byrådets møde havde H. Andersen en skarp kommentar:

-Før vi har fået svar på vor indstilling, har en forening, der kalder sig "Foreningen til gamle Bygningers Bevaring" blandet sig i sagen og købt ejendommen, og vi har nu fået med-

delelse om, at servitutten ikke vil blive hævet.

Jeg tvivler om, at den bygning nogensinde kan blive smuk. Den vil sikkert vedblive at være en gammel, grim og beskidt lade. Og når kan midlerne til dens restaurering skaffes? Når man husker, hvor længe det trækker ud med bevillingen til den langt betydeligere og smukkere Helliggejst (Museet), kommer man til at tvivle om, at "Møntergården" foreløbig vil blive restaureret.

Wilh. Smith beklagede, at byen nu ikke fik en ny og bekvem forbindelsesvej til havnen, og skræddermester Chr. Elbo luftede den tanke, at bygningen blev rykket tilbage.

-Det kan den ikke, var H. Andersens svar, og han føjede til, at 90 pct. af Næstveds indbyggere var mod bygningens bevarelse. Før byrådet tog meddelelsen om salget til efterretning, mindede formanden om, at bindingsværksbygningen eventuelt kunne rives ned.

Den 13. oktober 1924 oplyste dr. phil. Vilhelm Lorenzen, som var sekretær i "Foreningen til Gamle Bygningers Bevaring", at foreningen havde betalt 8.000 kr. for bygningen med støtte fra Ny Carlsbergfonden, og at istandsættelsen skulle ske til foråret. Det ville koste 10.000 kr.

Naboerne trådte til

Dermed var sagen afgjort, skulle man tro. Det var den ikke. 28. oktober 1924 kan man læse, at samtlige husejere og lejere i Kompagnistræde og Møntergade havde sendt en skrivelse til byrådene med henstilling om, at byrådet søgte udvej for, at Kompagnihuset, som huset nu blev nævnt i referatet, kunne blive fjernet.

Det var lige vand på H. Andersens mølle. Han anbefalede, at byrådet tog sig af sagen og sendte den til ministeriet og det særlige byggesyn, så fredningsservitutten kunne blive hævet og gaden reguleret. H. Andersen troede ikke på eksperternes udsagn om, at bygningen havde så stor historisk betydning, at den kunne hindre en nødvendig gaderegulering.

Heri var eksempelvis dagbladet "København" ikke enig. Bladet skrev en måneds tid senere, at huset ville blive en stor seværdighed, når det var restaureret. Til gengæld var det jo meget ukorrekt, når bladet anførte, at det var i "Møntergården", landets mønt blev slået i middelalderen.

Byrådet havde til dets julemøde i 1924 fået svar fra Undervisningsministeriet. Dette henstillede, at byrådet forhandlede med "Foreningen til gamle Bygningers Bevaring", men Nina Bangs skrivelse var ledsaget af en meget udførlig udtalelse fra Det særlige Bygningssyn.

I udtalelsen hed det bl.a., at det ville være i højeste grad beklageligt, om en sådan nedrivning fandt sted. Som landets eneste bevarede middelalderlige kompagnihus har det så stor historisk værdi, at det i vort på profan (verdslig) middelalderlig arkitektur så fattige land afgjort ville være en kulturforringelse, om det blev nedrevet.

Træk bygningen tilbage

Det erkendtes i skrivelserne, at nutidens trafikale og andre krav kunne blive så stærke, at de historiske hensyn måtte vige, men en sådan situation forelå efter tilsynets opfattelse ikke her.

Trods usikkerheden om, hvorvidt fredningen kunne hæves, besluttede byrådet alligevel at forsøge at købe ejendommen, og den 7. februar 1925 fortæller Næstved Tidende, at "Foreningen til gamle Bygningers Bevaring" var villig til at sælge under forudsætning af, at ejendommen blev beheftet med en fuldtud betryggende servitut. Foreningen har dog næppe troet på realitetsforhandlinger, for den tog umiddelbart efter mod 1.000 kr., De forenede Papirfabrikker skænkede til restaureringen.

Byrådet har heller ikke været tilfreds med kravet om servitutten, for den betød, at bygningen ikke kunne rives ned. Nu havde udvalget for offentlige bygninger fået en genial ide, som blev forelagt i marts. Ideen gik ud på at spørge foreningen, om den kunne tiltræde en ordning, hvorved bygningen blev trukket tilbage. Byrådet kunne eventuelt overdrage foreningen gratis grund, hvor foreningen kunne opføre en tro kopi af Kompagnihuset.

Såfremt foreningen ikke var med på den ide, foreslog udvalget, at man spurgte foreningen, om den ville overdrage kommunen ejendommen for dens anskaffelsessum til nedrivning, før der anvendes store summer på dens anvendelse, og før man engang senere alligevel skulle fjerne bygningen

af trafikale hensyn!

Med alle stemmer mod en - Jens Andersen - tiltrådte byrådet udvalgets indstilling, og borgmesteren føjede til, at hvis byrådet fik nej på dette forslag, måtte man igen henvende sig til ministeriet for at få servitutten på bygningen hævet.

Ingen læserbreve

Under gennemlæsningen af Næstved Tidende har det undret, at ikke så meget som én borger havde fremsendt læserbrev. Disse var naturligvis ikke så almindelige på den tid, men mange tog dog ordet i 1924, da Karrebæksminde mølle skulle afbrændes i forbindelse med Fy- og Bi-filmen "Ole Opfinders Offer".

Næstved Turist-, Forskønnelses- og Museumforening var samtidig involveret i planerne om restaureringen af Helliggejst men havde holdt sig ganske passiv i spørgsmålet om Kompagnihuset. Det undrede anlægsgartner Folmer Madsen. På foreningens generalforsamling den 29. april 1925 spurgte han formanden, boghandler E.L.Demuth, hvorfor, idet han motiverede sit spørgsmål med, at det var en så interessant gammel bygning, enestående på sin vis, at den burde bevares.

Folmer Madsen blev hurtigt affærdiget - af borgmester A.M.Kristensen, der kort og klart lod generalforsamlingen og dermed Folmer Madsen forstå, at spørgsmålet var tilstrækkeligt offentligt begrundet.

Til byrådets juni-møde forelå skrivelse fra "Foreningen til Gamle Bygningers Bevaring", og det hed heri, at foreningen snarest ville påbegynde en istandsættelse af huset, ligesom foreningen fastholdt sit ønske om at bevare denne på dens historiske sted.

Foreningen var dog villig til en forhandling. Den havde iøvrigt ladet kgl. brandinspektør K. Warming undersøge Kompagnihusets tilstand. Han gav huset denne karakter:

-Muren mod Kompagnistræde og gavlen mod syd har hældning. Stolpevæggene er yngre end bygningen men menes dog at have været der mindst 100 år, og siden da synes der ikke at have været tendens til udskydning af murene. En undermuring af vest- og sydgavlen tilrådes og en omlægning af taget ligeledes, da dette er ganske utæt.

Byrådet ved

at give op

På dette tidspunkt begynder man at ane, at byrådet er ved at give op. -Der er måske ikke mere at gøre ved sagen, sagde A.M.Kristensen.

H. Andersen var dog fortsat lidt optimistisk. Han var sikker på, at 90 pct. af byens befolkning ønskede bygningen fjernet og mente, det ville være heldigt, om ministeriet fik en oversigt over, hvordan forhandlingerne var forløbet.

-At få klausulen hævet, efter at denne forening har fået fat i bygningen, bliver sikkert meget vanskeligt, og det er måske et spørgsmål, om ministeriet i det hele taget kan hæve servitutten, svarede A.M.Kristensen.

Her kunne der godt være sat et punktum for den bitre kamp. Alligevel gik sagen tilbage til udvalget for offentlige bygninger til fornyet overvejelse.

Vilh. Lorenzen understregede over for Næstved Tidende, at det nu var endelig afgjort, at Kompagnihuset blev stående, og at man ventede tilbud fra en Næstved-arkitekt på udgifterne til restaureringen af den gamle bygning. Lorenzen føjede til, at murene og taget skulle udbedres allerede til efteråret.

Avisens gode råd

Den 22. august 1925 meddelte Næstved Tidende, at byrådet på sit næste møde atter skulle behandle sagen, idet udvalget for offentlige bygninger indstillede, at der blev rettet en ny henvendelse om at få fredningsbestemmelserne ophævet, og at man skulle gentage tilbuddet om en ny grund til opførelse af en kopi.

Efter denne oplysning tog Næstved Tidende stilling i sagen og gav et råd, som nok ikke blev lige vel modtaget overalt:

-Da der næppe er nogen udsigt til, at ministeriet og foreningen har forandret standpunkt i denne sag, vil en ny henvendelse sikkert forblive resultatløs. Det bedste og værdigste var, om denne sag nu henlagdes.

Henstillingen prellede af på byrådet, som endnu engang

behandlede spørgsmålet:

-Når sagen atter foreligger, sagde H. Andersen, er det, fordi vi skylder ministeriet en redegørelse for det negative resultat af vore forhandlinger med "Foreningen til gamle Bygningers Bevaring". Det bliver dyrt at restaurere bygningen, og jeg tror, det ville blive billigere at flytte den. Dog bliver det naturligvis foreningens egen sag.

-Skal vi ikke hellere vedtage at henlægge sagen. Det kan jo tænkes, at foreningen en skønne dag bliver ked af at have bygningen liggende dér, sagde Jens Andersen, mens Elbo slet ikke forstod de forbenede anskuelser, der blev gjort gældende fra foreningen. -Det må være livets ret, der bliver den gældende, føjede han til og anbefalede, at der blev benyttet alle midler for at få bygningen fjernet.

Vi er ikke vandaler

Før byrådet med 11 stemmer - to undlod at stemme - vedtog indstillingen om at gøre endnu et forsøg på at få fredningsbestemmelsen ophævet, havde borgmester A.M.Kristensen nogle afsluttende bemærkninger, og af disse kan man udlede, at der har været kritik af byrådets holdning til gamle bygninger, hvor kritikken så end var kommet fra. Det kan man ikke læse af avisens omtaler, men det kan være et indlæg i et andet af byens aviser, som i forbindelse med denne artikel ikke er gennemlæste.

-Hvorvidt vi opnår noget ved atter at rejse denne sag, er måske tvivlsom, men jeg vil dog gerne betone, at vi ikke, som der er nogen, der mener, er vandaler over for vor gamle bygninger, sagde A.M.Kristensen.

Det er der i Næstved tilstrækkelige beviser for, og det har vi da også vist ved at bevilge 20.000 kr. til Helligåndshusets restaurering.

Jeg synes ikke, der med føje kan bebrejdes os noget i denne sag. Alle bebrejdelser for vandalisme er fuldstændig grundløse, og vi vil ikke modtage nogen bebrejdelse i denne retning, fra hvilken side den så end kommer, sluttede borgmesteren - og sikkert i en skarp tone.

Restaureringen

indledes

Vi kommer nu helt hen i november, før der igen er nyt om Kompagnihuset. Bestyrelsen for "Foreningen til gamle Bygningers Bevaring" var da i Næstved for at besigtige ejendommen.

-Besøget må formentlig udlægges således, at det nu er foreningens hensigt at påbegynde restaureringen af den gamle bygning, fastslog Næstved Tidende.

Det var lige, hvad det var. En god uges tid senere blev det meddelt, at bestyrelsen havde vedtaget, at huset skulle istandsættes. Lorenzen fortalte, at murene først skulle rettes op. Det ene hjørne er meget skævt, og sådan har det stået et par hundrede år, sagde han. Næste år skal tagværket restaureres.

Lorenzen sagde også, at foreningen ikke behøvede at søge statstilskud, og at der var indgået forskellige tilskud, således 1.000 kr. fra Papirfabrikkerne, 200 kr. fra De forenede Jernstøberier og 500 kr. fra en privatmand.

Byrådets nederlag

Det ses ikke af referaterne, at byrådet behandlede sagen længere, men forhandlingerne mellem byrådet og "Foreningen til gamle Bygningers Bevaring" er dog fortsat.

Det fremgår af en avisnotits i Næstved Tidende den 20. februar 1926. Her citerer bladet Nationaltidende. Det københavnske blad referede, at foreningen netop havde holdt sin årlige generalforsamling på Charlottenborg under ledelse af museumsinspektør, dr. phil. Mackeprang.

I beretningen blev det omtalt, at foreningen havde fortsat forhandlingerne med Næstved kommune om eventuelt salg af Kompagnihuset til kommunen. Forhandlingerne strandede, og foreningen vil nu lade huset istandsætte på tag og fag, hed det i referatet.

Dermed var der sat punktum for den flere år lange og bitre strid omkring det gamle hus. Næstved byråd led et alvorligt nederlag, hvad der kun er al mulig grund til at glæde sig over i dag.

KNUD RASCH
